

Brood en stenen

Van Arie Kok verschenen eerder:

Morie

Nachtmotet

Zoete zee

ARIE KOK

Brood en stenen

*Een leven in dagen
van oorlog en armoede*

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht

Brood en stenen is een uitgave van KokBoekencentrum Uitgevers in samenwerking met de Brancheorganisatie voor het Christelijke Boeken- en Muziekvak (BCB) ter gelegenheid van de Week van het Christelijke Boek 2020.

Brancheorganisatie voor het
Christelijke Boeken- en Muziekvak

Omslagontwerp: bij Barbara

Omslagbeeld: Opa Arie Kok met Tinie (op schoot) en Marry,
zomer 1935 (privébezit familie)

Lay-out en dtp binnenwerk: Gewoon Geertje

ISBN 978 90 239 5943 4 (boek)

ISBN 978 90 239 5944 1 (e-book)

NUR 342

© 2020 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

www.kokboekencentrum.nl

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

*Tijd van vloek en tijd van zegen,
tijd van droogte, tijd van regen,
dag van oogsten, tijd van nood,
tijd van stenen, tijd van brood,
tijd van liefde, nacht van waken,
uur der waarheid, dag der dagen,
toekomst die gekomen is,
woord dat vol van stilte is.*

Uit: Huub Oosterhuis, *Tijd van leven*, n.a.v. Prediker 3

1

De jongens waren vlak voor het middageten nog even naar opoe Van Dam gegaan, een restje hete bliksem brengen. Dat vertelde Hanna me dezelfde dag nog, en ze bleef het maar herhalen. 'Arie, ik heb het zo duidelijk tegen ze gezegd: niet langs de drukke weg.' Ze wist zeker dat opoe Van Dam hen ook altijd waarschuwde, als ze weer naar huis gingen: 'Door het land terug, jongens.'

Hoe het precies gebeurd was, hoorde ik pas dagen later, toen Piet eindelijk in staat was zijn verhaal te doen.

Opoe Van Dam woonde een paar huizen verderop langs de Rijksstraatweg. Ortie en Piet konden er nog net even naartoe, zodat Hanna de handen vrij had om het middageten klaar te maken.

'Kom,' zei Ortie, toen de jongens weer bij opoe weggingen, 'we gaan langs de straat. Opoe heeft niks gezegd, toch? Kijk, Piet, kiezelsteentjes.'

Een vrachtwagen toeterde en raasde vlak langs hen heen. Piet riep: 'Kijk je uit, Ortie?'

'Zullen we Davidje doen? David en de reus...'

'Goliath, die reus heet Goliath,' zei Piet.

'Als jij de reus bent, ben ik David, goed? Ik kan heel goed gooien.'

'Je hebt niet eens een slinger. En ik wil Goliath niet zijn, hoor. Straks probeer je mijn kop er nog af te hakken.'

'Ik ben David en daar is de reus...'. Ortie zwaaide zijn arm boven zijn hoofd. Het steentje stuiterde op het wegdek, rolde door en bleef net voor de tramrails liggen. 'Kun jij tot over de tramrails gooien, Piet?'

Piet bukte zich, zocht er een uit en gooide hem weg. 'Net iets verder dan jij.'

'Ik doe deze, mijn mooiste.' Ortie pakte een kiezelsteentje tussen duim en wijsvinger en hield hem voor Piets neus.

'Als je hem straks nog maar kunt vinden.'

Ortie deed zijn arm zo ver naar achteren dat hij bijna zijn evenwicht verloor en hij zwaaide met zijn arm in de rondte. Zijn lijf draaide mee als een tol die van de zweep komt. Hij wankelde en viel op de stoep. Piet stapte op hem af, maar Ortie krabbelde alweer overeind. Even keek hij beduusd om zich heen. 'Waar is mijn steen?'

'Daar, bij de tramrails.'

'Ja...!' riep Ortie, en hij schoot naar voren, de weg op.

Vanaf dat moment schoven de beelden en geluiden door elkaar. Slappend gieren van banden op klinkers, een claxon, de doffe dreun, 'Mama!', het rollende lichaam van Ortie dat net voor de tramrails bleef liggen.

Zo was het volgens Piet gegaan, en zo zag ik het steeds weer voor me als ik 's avonds niet direct de slaap kon vatten en de vragen en twijfels me niet loslieten.

2

Later zou ik me vaak afvragen of je onheil kunt zien aankomen. Hing er die ochtend iets in de lucht, gaf de natuur een teken?

Ik was vroeg wakker, opende het dakraam en zocht het luchtruim af, zoals ik elke ochtend deed sinds de eerste vliegtuigen vanuit het oosten waren komen overvliegen en we wisten dat het oorlog was. De Rijksstraatweg lag stil en afwachtend onder me in het schemerdonker. Er passeerde een paard-en-wagen, verderop schoot een kat de weg over, precies bij de plek waar de Nederlandse soldaat in elkaar gezakt was. Als ik erlangs liep vermeed ik het nog altijd naar de straat te kijken, alsof ik de sporen van zijn bloed nog tussen de klinkers zou kunnen zien.

Ik draaide me om en schoot een broek en een hemd aan. Bij de wastafel hield ik beide handen onder de koude straal en wreef het water in mijn gezicht. Achter me klonk het ruisen van lakens, Hanna mompelde in

haar slaap. Ik bleef er even naar staan luisteren. Over een half uur zou ze opstaan en bij Annie gaan kijken. Daarna zou het huis al snel vol leven zijn.

Ik wierp een blik in de spiegel. Mijn haar was dun geworden, er lag een zweem van verwachting in mijn blik, die zo lang dof was geweest.

Zonder geluid te maken sloot ik het dakraam en ging naar beneden. Via de achterdeur verliet ik het huis en liep het land op. We hadden een paar weken daarvoor samen bonen gelegd, Ortie en Piet op hun eigen strookjes tuin. Ik deed de jongens voor hoe je met een vinger een kuiltje in de grond maakt, de boon er tot op de bodem indrukt en het rulle zand eroverheen veegt. Daarna deden ze het zelf. Van een afstandje keek ik naar ze, twee gebogen jongensruggen, witte vingers wroetend in de zwarte zandgrond. Piet zoog zijn lippen naar binnen, zoals altijd als hij ingespannen bezig was. Ortie keek naar hem, en deed zijn bewegingen precies na.

Die ochtend staken de eerste groene puntjes al door de donkere aarde heen. Nog een paar weken, dan zouden de takken zich rond het bamboe omhoog slingeren en konden de eerste bonen geplukt worden.

Ik besloot een wandeling te maken. Het verkeer begon langzaam op gang te komen toen ik de Rijksstraatweg uitliep in de richting van Rhenen. De

tramrails strekten zich doelloos uit tussen de klin-
kers, hier en daar groeide er al onkruid bovenuit, ter-
wijl de lijn nog maar een paar maanden terug was
opgeheven. Er hing verandering in de lucht. De oor-
log verdween langzaam maar zeker uit de straat, het
puin was geruimd en op de plekken van de kapotge-
schoten huizen werden nieuwe gebouwd.

De oorlog verdween ook langzaam uit ons leven.
Als er 's nachts in de verte gerommel te horen was,
stonden de kinderen niet meer meteen onderaan de
trap. De loopgraaf en de schuilkelder, die we achter
het huis tussen de tabaksvelden hadden aangelegd,
waren gedicht. De zolderkamer noemden we nog
steeds de soldatenkamer, maar het gewerenrek had
ik gesloopt en Marry, Tinie en Greetje hadden er hun
slaapplaats weer ingenomen. Voorzichtig durfden we
weer te hopen op een beter leven.

De ochtend was fris voor de tijd van het jaar, maar
de eerste zonnestralen waren krachtig. Bij het kerkhof
stak ik de weg over en ging rechts, de Veerweg af. In de
verte glinsterde de Rijn. Terwijl ik ernaartoe liep,
groeide de rij wagens bij het veerhuis aan de overkant.
Het was windstil, dunne flarden nevel maakten zich
los uit de rimpelloze waterspiegel. De pont zette zich
in beweging, eenden deinden op de hekgolven. Even
later stroomde het verkeer de Veerweg op, langs de rij
die zich daar had gevormd voor de andere richting.